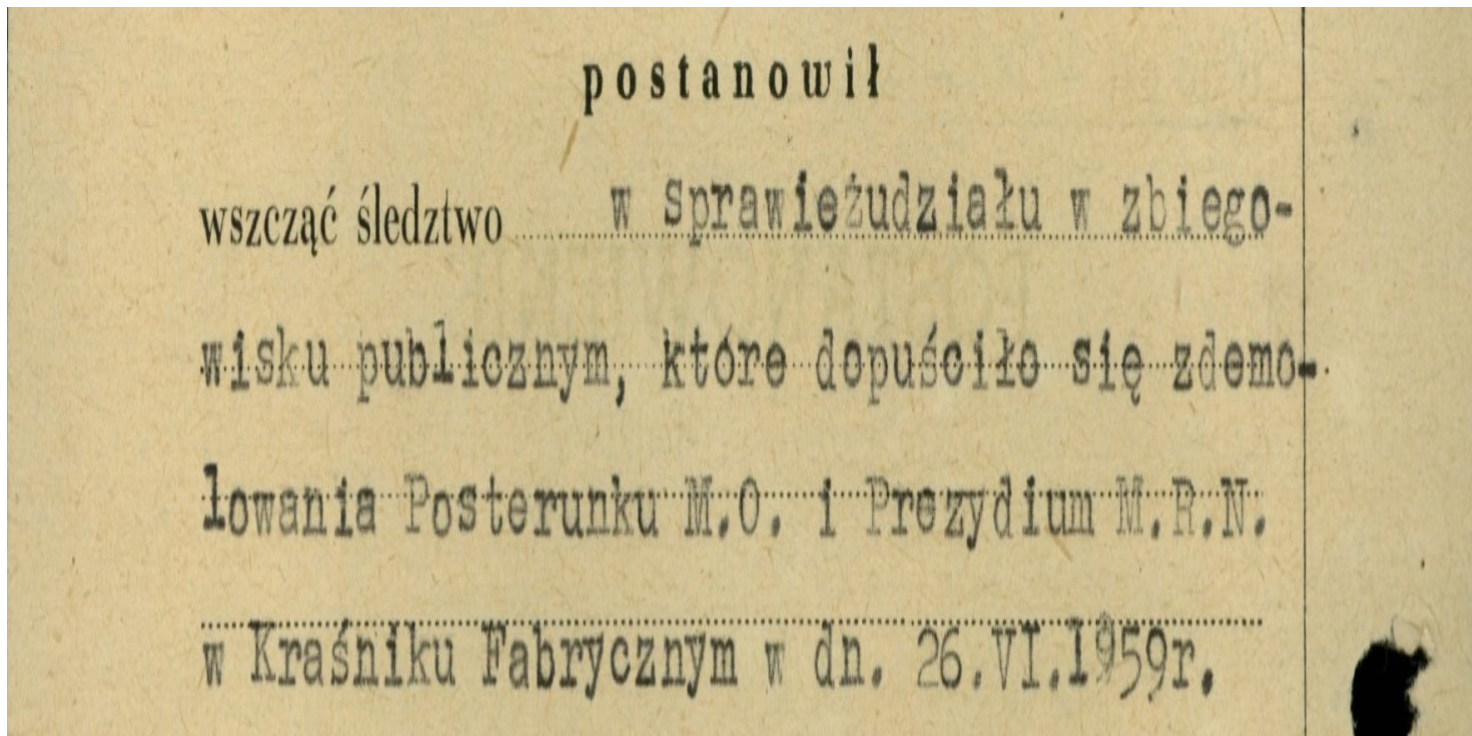

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kosciol/79789,Lata-zapomnianego-buntu-Konflikt-Polakow-z-wladza-komunistyczna-na-tle-religijny.html>

ARTYKUŁ

Lata zapomnianego buntu. Konflikt Polaków z władzą komunistyczną na tle religijnym (1957-1963)

OKRES HISTORYCZNY

(1956-1970) Od Października do Grudnia

Autor: MARCIN DĄBROWSKI 17.03.2021

Zderzenie rozbudzonych po Październiku 1956 wolnościowych oczekiwań polskiego społeczeństwa z ponownym usztywnieniem pod rządami Gomułki

polityki wyznaniowej PRL doprowadziło w latach 1957–1963 do licznych lokalnych konfliktów z komunistyczną władzą na tle religijnym.

Odwilż polityczna w połowie lat pięćdziesiątych kończyła najbardziej represyjny („stalinowski”) okres komunistycznych rządów w Polsce i dawała szanse na odzyskanie większej swobody działania przez Kościół katolicki. Przesilenie na szczytach władzy w październiku 1956 r. doprowadziło do uwolnienia Prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego z miejsca odosobnienia, a w ślad za tym – do uwolnienia wszystkich uwięzionych księży oraz sióstr zakonnych z obozów pracy, a także powrót na stanowiska usuniętych wcześniej biskupów.

MO i SB na Jasnej Górze - 21 lipca 1958

Polem napięć stało się jednak już w 1957 r. rozpoczęcie przez kościół Wielkiej Nowenny przygotowującej kraj do Tysiąclecia Chrztu Polskiego. Swoistym ponownym wejściem władz na ścieżkę siłowych działań wobec Kościoła katolickiego było wtargnięcie 21 lipca 1958 r. funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa na Jasną Górę: rewizja w siedzibie Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu, zatrzymanie jego pracowników, konfiskata materiałów Instytutu i poturbowanie przypadkowych pielgrzymów.

Zielona Góra, 30 maja 1960.

**Grupa kobiet blokuje komunistom
dostęp do budynku Domu
Katolickiego. Fot. z zasobu IPN**

**Broniący Domu Katolickiego w
Zielonej Górze, 30 maja 1960.**

Fot. z zasobu IPN

**Zielona Góra, 30 maja 1960.
Uciekający przed milicjantami
atakującymi obrońców Domu
Katolickiego. Fot. z zasobu IPN**

„Wydarzenia” kraśnickie - 26 czerwca 1959

Likwidacja 26 czerwca 1959 r. przez władze miejsca modlitwy w Kraśniku Fabrycznym (woj. lubelskie), gdzie mieszkańcy nie mogli się doczekać budowy kościoła, sprowokowała atak ludności na posterunek Milicji Obywatelskiej. Do rozproszenia tłumu użyto batalionu ZOMO. W trakcie wszczętego śledztwa aresztowano tymczasowo 31 osób. W następnych miesiącach, w kilku procesach, 18 osób skazano na kary pozbawienia wolności. Najwyższe wyroki sięgały trzech lat więzienia.

Tamte wzmożone działania SB wobec Kościoła znalazły odbicie w objęciu ewidencją operacyjną wszystkich duchownych katolickich w PRL – odtąd każdy z nich miał indywidualną „Teczke ewidencji operacyjnej księdza” (TEOK). Wcześniej takie teczki zakładano tylko dla duchownych, którzy weszli w konflikt z władzą komunistyczną.

Jaworzno, Mszczonów, Otwock, Kielce, Głuchołazy - wrzesień 1959-luty 1960

Kolejne sprzeciw społeczny wywołało nasilone usuwanie religii ze szkół z początkiem roku szkolnego 1959/60. Do kilkudniowych protestów na tym tle doszło we wrześniu 1959 r. w Jaworznie (woj. krakowskie). W Mszczonowie (woj. warszawskie) 8 listopada 1959 r. protestujący tłum zdobył posterunek MO, a następnie został brutalnie rozproszony przez ZOMO. Należy przypomnieć, że ostateczne wyrugowanie nauczania religii ze szkół publicznych PRL nastąpiło w oparciu o ustawę z 15 lipca 1961 r. Równoległe z laicyzacją szkolnictwa kolejne konflikty wywołało usuwanie krzyży z miejsc publicznych. Próba likwidacji kaplicy na terenie sanatorium w Otwocku sprowokowała 14 września 1959 r. protest okupacyjny kuracjuszy i brutalną interwencję milicji.

Kraśnik Fabryczny, budynek miejscowej komórki PZPR i Miejskiej Rady Narodowej, uszkodzony po demonstracjach

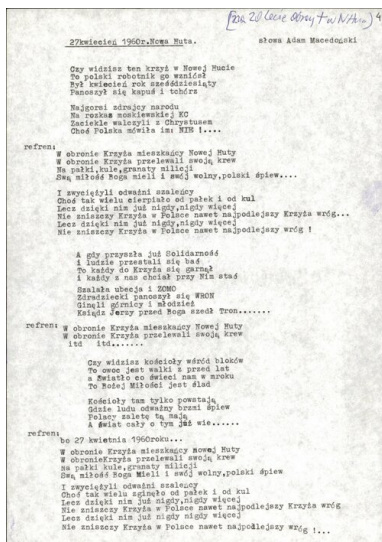
**mieszkańców 26 czerwca 1959 r.,
protestujących przeciw
zlikwidowaniu przez komunistów
miejsca modlitwy. Fot. z zasobu
IPN**

**Kraśnik Fabryczny, posterunek
Milicji Obywatelskiej przy ul.
Lenina 26 czerwca 1959 r.
zaatakowany przez mieszkańców,
demonstrujących przeciw
likwidacji przez władze
komunistyczne miejsca modlitwy.
Fot. z zasobu IPN**

W tym samym czasie wobec ponownego zaostrzenia konfliktu wokół osoby biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka, władze PRL po raz pierwszy zastosowały szczególnie perfidny rodzaj szykan wobec kleryków w seminariach. W październiku 1959 r. powołano do odbycia służby wojskowej pierwszą grupę seminarzystów, stosując później ten proceder przez następne 20 lat.

Z kolei zaostrzone w tym czasie rygory podatkowe wobec Kościoła katolickiego doprowadziły w lutym 1960 r. w Głuchołazach (woj. opolskie) do konfliktu o kościelny fortepian. Kilkundniowy protest wiernych przerwała interwencja ZOMO.

Tekst pieśni napisanej przez Adama Macedońskiego z okazji 20. rocznicy obrony nowohuckiego krzyża. Z zasobu IPN (z kolekcji Adama Macedońskiego)

W Zielonej Górze próba rozproszenia zgromadzonego tłumu przez oddziały MO i KBW wywołała wielogodzinne walki uliczne. Zatrzymano ponad 300 osób, a 132 postawiono przed sądem.

„Wydarzenia” nowohuckie - 27 kwietnia 1960

Ostateczne zastopowanie rozpoczętych przedsięwzięć związanych z budownictwem sakralnym wywołało

najgłośniejszy konflikt tamtego okresu – wydarzenia w Nowej Hucie. Mimo uzyskanej już zgody na budowę kościoła i przyznanego na ten cel placu, w 1959 r. władze zdecydowały o zmianie przeznaczenia działki budowlanej i cofnięciu zgody na wzniesienie świątyni. 27 kwietnia 1960 r. próba usunięcia stojącego od dwóch lat krzyża wywołała sprzeciw mieszkańców Nowej Huty. Doszło do wielogodzinnych walk ulicznych z milicją, która używała broni palnej. Rannych zostało najprawdopodobniej kilkuset uczestników protestu. Co najmniej kilka osób zostało postrzelonych przez milicję. Zatrzymano 493 osoby. Wobec 147 osób zastosowano areszt tymczasowy. 110 osób stanęło przed sądem. Skazanych zostało 87. Najwyższe wyroki sięgały 5 lat pozbawienia wolności. Mimo surowych represji władze nie odważyły się usunąć krzyża, a Nowa Huta stała się kilka lat później (1967) pierwszym ośrodkiem robotniczym w PRL, na którego terenie udało się rozpocząć prace przy wznoszeniu świątyni katolickiej.

„Wydarzenia” zielonogórskie – 30 maja 1960

Na tle przejmowania przez władze własności kościelnej na Ziemiach Zachodnich doszło do dramatycznych wydarzeń w Zielonej Górze. Władze podjęły tam decyzję o przejęciu poewangelickiego budynku Domu Katolickiego, należącego do parafii katolickiej. Eksmisja podjęta 30 maja 1960 r. natrafiła na opór wiernych. Próba rozproszenia zgromadzonego tłumu przez oddziały MO i Korpusu Bezpieczeństwa Wojskowego wywołała wielogodzinne walki uliczne. Zatrzymano ponad 300 osób, a 132 postawiono przed sądem. Najwyższe wyroki sięgały 5 lat pozbawienia wolności.

**Nowa Huta, 27 kwietnia 1960 r.,
obrona krzyża ustawionego przy
ul. Karola Marksa (obecnie
Ludźmierska). Plac Teatralny; za
jezdnią duża grupa osób zebrana
wokół krzyża. Po prawej stronie,
w tle, budynek Teatru Ludowego;
po lewej widoczne bloki Osiedla**

„Wydarzenia” gliwickie - 24 czerwca 1960

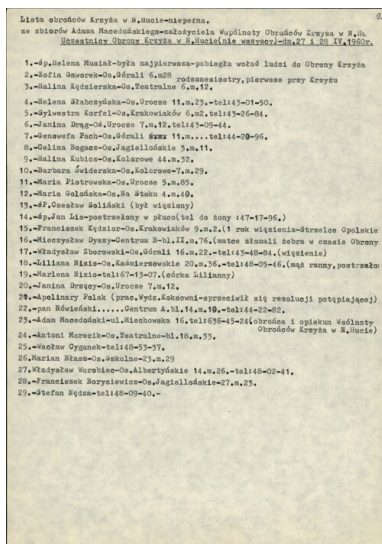
Demontaż krzyża ustawionego kilka dni wcześniej (z okazji Bożego Ciała) przy kościele franciszkańskim doprowadził 24 czerwca 1960 r. do wydarzeń w Gliwicach. Pobity został broniący krzyża zakonnik. Gromadzący się w miejscu zdarzenia tłum został później rozproszony przez ZOMO. Aresztowano 27 osób. Kilka osób stanęło przed sądem.

W Mszczonowie 8 listopada 1959 r. protestujący tłum zdobył posterunek MO, a następnie został brutalnie rozproszony przez ZOMO.

Obrona niższego seminarium redemptorystów w Toruniu - 6 października 1961

Kolejnym polem starcia okazała się likwidacja niższych seminariów duchownych, rozpoczęta w 1960 r. Akcja ta natrafiła na opór w przypadku placówki prowadzonej przez ojców redemptorystów w Toruniu. Gdy 6 października 1961 r. doszło do najścia na klasztor przez komisję urzędników i milicjantów, mających dokonać przejęcia budynku i majątku seminarium, wywołało to gwałtowną reakcję wiernych. Tłum liczący blisko 1,5 tys. osób zablokował teren klasztoru uniemożliwiając dalsze czynności urzędnikom. Ściągnięte posiłki ZOMO dokonały brutalnej interwencji, rozpędzając zgromadzonych ludzi.

**Lista obrońców Krzyża w N. Hucie
- niepełna... Z zasobu IPN (z
kolekcji Adama Macedońskiego)**

**Zielona Góra, 30 maja 1960. Fot.
z zasobu IPN**

Obrona salezjańskiej szkoły organistowskiej w Przemyślu - 2-4 października 1963

Trzydniowe zamieszki uliczne w Przemyślu, 2-4 października 1963 r., sprowokowała likwidacja przez władze Średniej Salezjańskiej Szkoły Organistowskiej. Jedyna tego typu placówka w kraju była znakomicie wyposażona i posiadała cenne zbiory archiwalne dawnej muzyki organowej, których część uległa w efekcie bezmyślnemu zniszczeniu. Oddziały ZOMO brutalnie rozprawiły się z protestującymi. Zatrzymano ogółem 70 osób. Część z nich stanęła przed sądem lub została ukarana grzywnami.

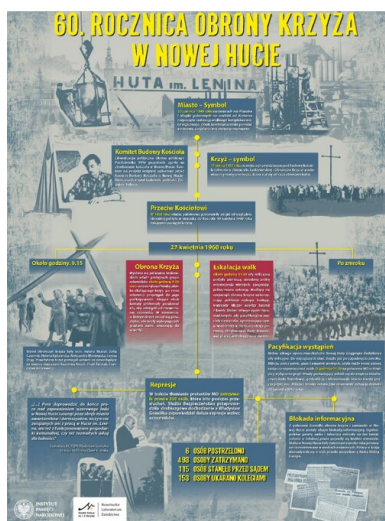
W Nowej Hucie doszło do wielogodzinnych walk ulicznych z milicją, która używała broni palnej. Rannych zostało najprawdopodobniej kilkuset uczestników protestu. Zatrzymano 493 osoby.

Teczka Ewidencji Operacyjnej Księdza - 6 lipca 1963

Wzmoczone działania aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w tamtym okresie znalazły swoje odzwierciedlenie w objęciu ewidencją operacyjną wszystkich osób duchownych Kościoła katolickiego w kraju, łącznie z alumnami w seminariach (*Zarządzenie nr 00114/63 ministra spraw wewnętrznych w sprawie prowadzenia ewidencji i dokumentowania działalności kleru katolickiego z 6 lipca 1963 r.*). Wszystkie te osoby miały odtąd prowadzoną indywidualną „Teczke ewidencji operacyjnej księdza” (TEOK), w której gromadzono wszelkie informacje związane z daną osobą, jej rodziną, życiem osobistym i posługą duszpasterską oraz ewentualne materiały prowadzonych działań operacyjnych Służby Bezpieczeństwa. Wcześniej teczki tego typu były ograniczone tylko do duchownych, którzy w jakiś sposób weszli w konflikt z władzą komunistyczną.

Demonstracje w Nowej Hucie 27 kwietnia 1960 r. w obronie krzyża ustawionego przy ul. Karola Marksa (obecnie Ludźmierska). Ludzie zebrani na Placu Teatralnym (w tle Teatr Ludowy). Po prawej stronie widoczne bloki znajdujące się po drugiej stronie ul. Majakowskiego (obecnie ul. Obrońców Krzyża). Fot. z zasobu IPN

Infografika IPN o obronie nowohuckiego krzyża w 1960

Zielona Góra, 30 maja 1960.

Kobiety broniące Domu

Katolickiego. Fot. z zasobu IPN

***

Omówiony ciąg antykościelnych działań ze strony władz Polski Ludowej, jak się wydaje, w znacznej mierze wzmocniała osobista antyreligijna obsesja ówczesnego przywódcy PRL Władysława Gomułki. Swoiste apogeum ta polityka konfrontacji osiągnęła kilka lat kilka lat później, w okresie obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski.

COFNIJ SIĘ